

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 974995/4

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אליעזר איגרא, הרב א' אהרן כץ, הרב שלמה שפירא

המערער: פלוני

נגד

המשיבה: פלונית

הנדון: התרת נישואי ספק יהודים ונישואין שאינם כד"ת – סמכות, דרך ההתרה וסדרי הדין

פסק דין

א. רקע והליכים קודמים

לפני בית הדין מונחת החלטת בית הדין האזורי ובקשתו להבהרה ולהנחיות לעניין התנהלותו בבקשת הצדדים לקבלת תעודת גירושין מבית הדין.

נבהיר את העובדות תחילה:

המערער הוא יהודי יליד ישראל. המשיבה נולדה להורים נוכרים. הצדדים נישאו ברומניה בנישואים דתיים בט"ו בתמוז תשנ"ט (29.6.1999) ולאחר מכן בכ"ה בתמוז תשנ"ט (9.7.1999) נישאו בנישואין אזרחיים.

בהחלטת בית הדין האזורי מיום ה' בטבת תשע"ד (8.12.2013) נכתב:

מטענות הצדדים לפני בית הדין במעמד הדיון שהתקיים בכ"ד בכסלו תשע"ד (27.11.2013) עולה לכאורה כי האישה התגיירה בקהילה הניאולוגית בבודפשט-הונגריה והצדדים נישאו במסגרת הקהילה הניאולוגית ברומניה.

גיור ניאולוגי על פי המקובל הוא גיור מן הסוג הרפורמי.

גיורים אלו ככלל אינם מוכרים על ידי הרבנות הראשית לישראל כגיורים על פי דין תורה.

גם הבעל בכתב תביעתו כותב: "[...] והסמכות לדון בענייני הצדדים בכל הקשור בגירושין מסורה לבית הדין הרבני בישראל ובין היתר משום מתן גט לחומרא."

אם כך הוא אזי עולה שאלה בעניין סמכות בית הדין לדון בתיקי הצדדים שלפנינו.

לכאורה יש מקום שהמעוניין בדבר יפנה בהליך לפי חוק השיפוט בענייני התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בין לאומית) תשכ"ט – 1969.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

לפני שבית הדין יחליט בדבר, ניתנת בזאת אפשרות לצדדים לטעון בנושא זה.

בהתאם לאמור: הצדדים יגישו את תגובותיהם לבית הדין.

ביום י"א באדר תשע"ד (11.2.2014) הוציא בית הדין האזורי את החלטתו שבה נקבע:

בעקבות החלטת בית הדין מתאריך ל' בכסלו תשע"ד (3.12.2013) התקבלה בפני בית הדין חוות דעת מנהל מחלקת אישות וגרות – הרבנות הראשית לישראל על אודות תעודת הגיור של האישה שלפיה תעודת הגיור של הגברת [פלונית] אינה מאושרת ע"י הרבנות הראשית לישראל.

בהתאם לאמור ולחומר שבתיק עולה כי האישה עברה הליך גיור בבית דין שאינו מוכר על ידי הרבנות הראשית לישראל ועולה ספק על יהדותה.

בנסיבות אלו, אין בית הדין מוסמך לדון בענייני הצדדים, ועל הצדדים לפנות בהליך מתאים לבית המשפט לענייני משפחה.

התביעות המונחות לפני בית הדין בתיקי הצדדים נמחקות והתיקים ייסגרו היום [...]

על החלטה זו הוגש ערעור.

בית הדין הגדול, בהחלטתו מיום ז' בתשרי תשע"ה (1.10.2014), דחה את הערעור. בהחלטת בית הדין הגדול ממועד זה נכתב:

[...] בית הדין אינו רואה מקום להתערב בפסק הדין של בית הדין האזורי.

באופן עקרוני כאשר אחד מבני הזוג אינו יהודי או אפילו אינו אלא ספק יהודי אין לבית הדין סמכות על פי החוק לדון בענייניו.

לצורך העניין יעוין בפסק דין בית הדין האזורי תל אביב מתאריך י"א בכסלו התשע"א (18.11.2010) בתיק מספר: 818617/1 – הדיינים הרב נ' פרוכר הרב ב' אטיאס והרב י' הדאיה. שם דנו במקרה כעין זה ממש "באישה שעברה הליך גיור כפי הנראה בקהילה הניאולוגית בכודפשט" ושם מביאים את המקורות המשפטיים וקביעת בג"ץ שמהם עולה שכל עוד לא הוכח בוודאות ששני בני הזוג הם יהודים לא קיימת לבית הדין סמכות לדון בעניינם.

בנדוננו המבקשת לא הצליחה להוכיח את יהדותה באופן ודאי על פי המסמכים והנתונים שהגישה ובהתאם לבירור שנעשה על ידי מנהל מחלקת אישות וגירות ברבנות הראשית לישראל בית הדין שבו נעשה הליך הגיור אינו נמצא ברשימת בתי הדין שמוכרים לרבנות ושלגביהם נערך בירור.

ייתכן שישנם עוד בתי דין כשרים ברחבי העולם שלא נמצאים ברשימה אך כל עוד לא ידוע לרבנות על כשרותם ולא נערך בירור לגביהם אי אפשר לסמוך עליהם.

לבית הדין האזורי אין את הכלים לברר יותר מעבר למה שנעשה עד כה על כן על פי החוק לא קיימת לבית הדין הרבני סמכות לדון בתביעות שהוגשו [...]

האישה פנתה לבית הדין הגדול להבהרת החלטתו. ובית הדין הגדול בהחלטתו מיום ז' בטבת תשע"ה (29.12.2014) חזר על החלטתו ומוסיף:

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

[...] ואף שהצדדים הסכימו להשאיר זאת לשיקול דעתו של בית הדין, מכל מקום אחר שבית הדין הגיע למסקנה כי אין לו סמכות לדון שוב אין כל חשיבות להסכמת הצדדים.

אם יש רצון לאישה לחזור ולעשות גיור אחר – בית הדין לא ימנע ממנה ועליה לפנות למקום הנכון כדי לעשות גיור זה.

בהמשך להחלטת בית הדין הגדול מחק בית הדין האזורי את תביעות הצדדים.

ביום כ"ו בתשרי תשע"ה (20.10.2014) הגיש המערער (הבעל 'כתוארו אז') בקשה לבית המשפט למשפחה להתרת נישואיו. על פי הנוהל המקובל פנה בית המשפט לנשיא בית הדין הגדול לקבלת חוות דעת הלכתית בעניין התרת נישואי הצדדים.

ביום ה' בתמוז תשע"ה (22.6.2015) ניתנה החלטת הרב צ' בוארון כדלהלן:

האישה התגיירה ברומניה ונישאה שם על ידי הרה"ר הר' נוימן ז"ל בתאריך י"ט בתשרי תש"ס (29.9.1999).

אני לא מבין איך בית הדין החליט בשעתו להעביר לבית המשפט, הרי לכל הפחות צריך גט פיטורין מספק משום חומר אשת איש (מבלי לקבוע עמדה כל שהיא ביחס ליהדות).

ועל כן, יש להזמין כאן בהקדם לסידור גט לחומרא.

בעקבות פנייה נוספת של ב"כ האישה ניתנה ביום י"ז באלול תשע"ה (1.9.2015) החלטה נוספת של הרב בוארון שזו לשונה:

הודעת ובקשת עו"ד רובין הנכבד מחוסרת הבנה.

תיקי בקשות היתר נישואין מועברות אלינו לעיון – לבדוק אם אין צורך בגט על פי ההלכה "ולו מספק" ואכן בנדון שלפנינו לדעתנו אין להתיר בלא גט [...] לאחר מכן ינתן היתר נישואין מבית הדין או מערכאה אחרת על פי חוק [...]

בעקבות הוראת הרב בוארון הופיעו הצדדים בבית הדין האזורי לסידור גט פיטורין, האישה סירבה להתגרש עד שיסתיימו העניינים שביניהם בבית המשפט. בסופו של דבר הגיעו הצדדים להסכמות וביום כ"א בטבת תשע"ח (8.1.2018) אישר בית המשפט את הסכמות הצדדים ונתן להסכם תוקף של פסק דין. בפסק דינו כתב בית המשפט: "פסק הדין אינו חל על נושא הגירושין שהינו בסמכותו הייחודית של בית הדין הרבני."

ביום ו' שבט תשע"ח ו' שבט תשע"ח (22.1.2018) הופיעו הצדדים בבית הדין האזורי, סודר בין הצדדים גט לחומרא. והופק לצדדים מעשה בית דין ללא תעודת גירושין, כנהוג על ידי בית הדין במקרים שבית הדין מסדר גט לחומרא. בעקבות פניית האישה לקבלת תעודת גירושין התקבלה בבית דיננו פניית בית הדין האזורי להורות לו, איך ינהג במקרה שלפנינו.

ב. הסמכות להתיר נישואי בני זוג שאחד מהם אינו יהודי או שיהדותו מוטלת בספק

השאלה העומדת לפנינו היא לאור הפסיקות הסותרות לכאורה:

קביעת בית הדין האזורי שקבע בעבר שאין לו סמכות להתיר הנישואין והחלטתו אושרה בבית הדין הגדול והחלטת הרב בוארון (בביה"ד הגדול) לאחר זמן – שהובנה אחרת.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בהחלטה זו כתב שאין הוא מבין איך בית הדין החליט בשעתו להעביר לבית המשפט, הרי לכל הפחות צריך גט פיטורין מספק משום חומר אשת איש (ובלי לקבוע עמדה כל שהיא ביחס ליהדות).

יש לציין שבהחלטה מאוחרת קבע הרב בווארון שאין להתיר בלא גט וכי רק לאחר מכן יינתן היתר נישואין מבית הדין או מערכאה אחרת על פי חוק – משמעות הדברים שהחלטתו היא רק לעניין עצם החובה לסדר גט פיטורין לחומרא, אך אינה נוגעת לקביעה מי היא הערכאה המוסמכת להתיר הנישואין.

עם זאת בית המשפט כנראה הבין שאין לו סמכות להתיר הנישואין והסמכות היא של בית הדין. ומעתה נפלו הצדדים בין שתי ערכאות שכל אחת אומרת שהסמכות להתרת הנישואין היא של הערכאה המקבילה.

לאור האמור חובה עלינו להבהיר הדברים. הדברים האמורים להלן נכתבו בעבר בפסקי דין רבים ונבאר את הנוגע לענייננו.

סעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג – 1953, המגדיר את סמכות השיפוט של בית הדין הרבני, קובע: "עניני נישואין וגירושין של יהודים בישראל אזרחי המדינה או תושביה יהיו בשיפוטם היחודי של בתי דין רבניים."

המחוקק הצריך שלושה תנאים לצורך קביעת סמכות בית הדין: יהודים, בישראל, אזרחי המדינה או תושביה.

במקרה דנן אין חולק שמתקיימים שני התנאים האחרונים, שהרי מדובר בבני זוג השוהים בישראל ושניהם אזרחי ישראל, אלא שהתנאי הראשוני אינו מתקיים שהרי אף שאין ספק שהמערער יהודי – המשיבה נולדה נוכריה, הליך גיורה כנראה לא תקף על פי דין תורה ועל כל פנים מהות גיורה לא התבררה ובנסיבות העניין אינה יכולה להתברר כפי שכתב בית הדין האזורי בהחלטתו ולפיכך המבקשת ספק יהודייה ולא התקיים התנאי ששני בני הזוג יהודים, שכן נראה כי כך אין היא נחשבת יהודייה לצורך סמכות השיפוט של בתי הדין הרבניים על פי חוק זה (השווה בג"ץ 214/64 בסן נ' בית הדין הגדול, פד יח (4) 309).

אכן בעבר נהגו בתי הדין להורות על התרת נישואיהם של בני זוג גם אם אחד מהם אינו יהודי, אם נישאו בנישואין אזרחיים בחו"ל והגישו בקשה לגירושין בבית הדין. ברם כיום כשבית הדין מגיע למסקנה כי אחד המבקשים שבפניו אינו יהודי או שהוא ספק יהודי, ומכאן שלא התקיים התנאי החוקי הנותן סמכות לבית הדין, נבצר מאיתנו להורות על כך על אף הסכמה של המבקשים, וזאת לפי פסיקת בית המשפט העליון בבג"ץ 9476/96 (מאיר סרגובי נ' בית הדין הרבני האזורי ירושלים (פדאור 06 (20) 796)). פסק דין זה קובע שבמקרה שאחד הצדדים אינו יהודי החוק אינו מסמיך את בית הדין לדון בהתרת הנישואין, אף אם שני הצדדים הסכימו לסמכות בית הדין. ואף אם התיר בית הדין את הנישואין, להתרת נישואין זו לא יהא תוקף חוקי.

לאור האמור צדק בית הדין האזורי בהחלטתו שבנסיבות המקרה שלפנינו אין לבית הדין סמכות על פי חוק להתיר הנישואין. ואף אם כלפי שמיא גליא ששני הצדדים יהודים וצריכים הם גט פיטורין להתיר את נישואיהם.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ג. סמכות בית הדין להתרת נישואי יהודים – בגט ושלא בגט (בנישואין שאינם כדין תורה) לפני שנמשיך לבאר מהי חובת בית הדין במקרה שבפנינו. נבאר תחילה באיזה אופן מממש בית הדין את סמכותו (כשזו קיימת) ופועל להתיר נישואין.

הסמכות לדון ולהחליט לגבי גירושיהם של בני זוג יהודים במדינת ישראל היא של בית הדין הרבני, כפי שקובע סעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג – 1953: "עניני נישואין וגירושין של יהודים בישראל אזרחי המדינה או תושביה יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי דין רבניים."

לפיכך בגירושין של בני זוג יהודים במדינת ישראל: בין שנישאו במדינת ישראל כדת משה וישראל ובין שנישאו מחוץ למדינת ישראל – בין בנישואין אזרחיים, המצריכים נוכחות שני בני הזוג, שנעשו כחוק המדינה שממנה עלו בני הזוג, בין נישואי בני זוג שנעשו לחו"ל לצורך עריכת נישואים, ובין אלה של בני זוג [תושבי חו"ל] שנישאו נישואין אזרחיים בחו"ל – נישואין המוכרים על פי החוק הבין-לאומי; בין ששניהם היו יהודים בעת הנישואין, בין ששניהם היו נוכרים בעת הנישואין ואחר כך התגיירו או שאחד מהם היה יהודי ובן זוגו נוכרי והתגייר אחרי הנישואין; בין שערכו אחר כך נישואין כדת משה וישראל ובין שלא ערכו נישואין כדת משה וישראל:

מכיוון שבעת הגירושין שניהם יהודים – התרת הנישואין היא בסמכותו הייחודית של בית הדין.

עם זאת המחוקק לא קבע את אופן הגירושין והתרת הנישואין אם על ידי גט פיטורין או באופן אחר. דבר זה גם הוא בסמכות בית הדין שהוא הקובע אופן הגירושין והתרת הנישואין בכל מקרה לגופו.

יש לציין שהנישואין של יהודים על פי החוק במדינת ישראל הם כדת משה וישראל בלבד. לפיכך מי שנישא במדינת ישראל כדת משה וישראל – יש לנישואין אלו תוקף הלכתי ותוקף חוקי. לעומת זאת, נישואין כדת משה וישראל בחו"ל – יש להם במקום עריכת הנישואין תוקף הלכתי בלבד ולא תוקף חוקי.

נישואין אזרחיים 'רגילים' או 'נישואי מקסיקו' או 'פרגוואי' שהם נישואין באמצעות התכתבות, הם בעלי תוקף חוקי בכפוף לתנאי המשפט הבין-לאומי הפרטי. אומנם לעניין תוקפם ההלכתי דן בית הדין בכל מקרה לגופו.

מכיוון שלדעת חלק מהפוסקים יש לנישואין אזרחיים שנערכו בין יהודים גם תוקף הלכתי (לכל הפחות של ספק קידושין), נוהג בית הדין לסדר גט פיטורין לבני זוג שנישאו בנישואין אזרחיים בלבד בארץ מולדתם. בנישואי פרגוואי או 'מקסיקו' לא מצינו בפוסקים מי שחושש לנישואין הלכתיים ולפיכך נוהג בית הדין להתירם בלא גט פיטורין.

ד. סמכות מכוח הסכמה – אימת?

יש לציין שאף במקום שבו אין לבית הדין סמכות על פי סעיף 1 לחוק עדיין יכול בית הדין לקנות סמכותו מכוח סעיף 9 לחוק נישואין וגירושין הקובע:

בעניני המעמד האישי של יהודים [...] אשר בהם אין לבית דין רבני שיפוט יחודי לפי חוק זה, יהא לבית דין רבני שיפוט לאחר שכל הנוגעים בדבר הסכימו לכך.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

במקרה שכזה אם שני הצדדים הסכימו לסמכות בית הדין לדון בתביעת הגירושין, יש לבית הדין סמכות חוקית לדון בהתרת הנישואין, סמכות זו היא **אם שני הצדדים יהודים** שאינם אזרחי ישראל או תושביה והם מקבלים את סמכות בית הדין להתיר את נישואיהם.

אם יהדות אחד הצדדים מוטלת בספק והצד היהודי הוודאי מבני הזוג מבקש את קביעת מעמדו האישי אף שהצד שהוא ספק יהודי אינו מתנגד שבית הדין ידון בהתרת נישואיו על כל פנים לפי הדין הדתי, מאחר שבין הזוג השני הוא 'נוגע בדבר' (ראו למשל בג"ץ 323/73 מוריס גולדברג נ' רינה גולדברג, פ"ד כח(1) 563) הרי שלפי פסק דין סרגובי, כאמור לעיל, **אין לבית הדין סמכות לדון בקביעת מעמדו על פי סעיף 9**, אף שהצד השני הסכים לסמכות בית הדין, כדברי בג"ץ 9476/96 (מאיר סרגובי נ' בית הדין הרבני האזורי ירושלים):

סמכותם של כל בתי הדין הדתיים – בין סמכות ייחודית ובין סמכות מקבילה – מותנית בהשתייכותם הדתית או העדתית של הנוגעים בדבר (ראו פסקה 19 לעיל). אם אחד הצדדים הנוגעים בדבר אינו בן דת או עדה של בית הדין הדתי, אין לבית הדין סמכות שיפוט.

במקרה כזה, **כלפי הצד היהודי שמעמדו האישי הוא 'ספק נשוי' יוכל בית הדין לערוך גט** פיטורין לחומרא **שיקבע** את מעמדו האישי **ההלכתי** [שכלפיו אין לראות את הצד השני כנוגע בדבר, איסורים הלכתיים הם עניינו הפרטי של כל צד אף אם נוצרו עקב נישואיו למשנהו, ולכן רשאי ביה"ד – חוקית לעסוק בכך] של המבקש היהודי – מעמד של אינו נשוי [על פי ההלכה]. הדבר ישליך גם על מעמדו האישי הדתי של מי שנפל ספק ביהדותו, שעל כל פנים על פי דין תורה אין הוא נשוי [השלכה עקיפה בלבד ובהיבט הלכתי בלבד ולכן אין בה כדי לראותו "נוגע בדבר" – חוקית ומה גם שאין קיימת כלפי האפשרות שאין הוא יהודי, שמכוחה שלל בג"ץ סרגובי את הסמכות מבית הדין]. דבר זה ראוי שיעשה באופן מיידי במקרה שבני הזוג נפרדו וממשיכים בחייהם בנפרד, אלא שהם מחכים להתרת נישואין חוקית – תהליך שיכול להימשך זמן רב, על פי הפרוצדורה שקבע המחוקק להתרת נישואין אלו.

פתרון זה יועיל רק במקום שאחד מבני הזוג יהודי בוודאי, אך במקום שנפל ספק ביהדותם של שני בני הזוג, כגון ששניהם התגיירו בגיור שבית הדין אינו יכול לעמוד על טיבו, ולפיכך מעמד שניהם הוא מעמד של ספק יהודי [ולכן מעמדו האישי אינו "מעמד אישי של יהודים"] ואף הסכמתם לא תועיל להקנות לבית הדין סמכות [שאינו לו אף כלפי האחד מהם] אף לפי סעיף 9 לחוק.

העולה מכל האמור לעיל הוא מכל מקום שסמכות בית הדין במדינת ישראל [כשמתקיימים תנאי הסמכות] היא להתיר נישואין, בין נישואין הלכתיים בין נישואין חוקיים בין לאומיים.

ברוב הפעמים בית הדין מתיר בין את תוקפם ההלכתי ובין את תוקפם החוקי של הנישואין ולפעמים בית הדין מוסמך להתיר את הנישואין מצד אחד בלבד דהיינו את תוקפם ההלכתי או את תוקפם החוקי של הנישואין. בית הדין קובע בכל מקרה לגופו את צורת התרת הנישואין.

ה. 'מעשה בית דין' – משמעותו

המנהג הקבוע בבתי הדין הוא שאחרי מתן הגט נותן בית הדין לצדדים שתי תעודות, מעשה בית דין ותעודת גירושין.

מעשה בית דין הוא פסק דין הלכתי הקובע שהבעל נתן גט פיטורין לאשתו בפני עדים והצדדים גרושים זה מזו. פסק דין זה קובע שהאישה גרושה על פי דין תורה וקובע מתי ולמי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

תוכל האישה להינשא על פי הדין הדתי. והנה מדינא דגמרא הגט שניתן לאישה הוא הראיה שהאישה גרושה.

מעיקר הדין הגט נשאר ביד האישה: באמצעות הגט גובה האישה את כתובתה וכדאיתא בכתובות (פח ע"ב – פט ע"א במשנה): "הוציאה גט ואין עמה כתובה גובה כתובתה." הגט הוא גם ראייה על גירושיה – עיי"ש (פט ע"ב) שאמרה הגמרא: "וכי תימא דקרעין ליה – אמרה: 'בעינא לאנסובי ביה.'" וכתב שם רש"י: "שיהיה בידי לראיה שנתגרשתי, שלא יאמרו עלי אשת איש היא."

והנה בזמן הזה אין נותנים הגט ביד האישה וכדכתב הרמ"א (בסדר הגט אות פו): "ונהגו עכשיו שהרב המסדר הגט גונזו אצלו ואינו נותנו ביד האשה, ואין לשנות."

ומשכך חובת הרב המסדר את הגט לתת מעשה בית דין ביד האישה כדי שתהיה הוכחה בידה שהתגרשה כדמו"י, וכדכתב הט"ז (אבן העזר סימן קמב ס"ק ד) והביאו הבית שמואל (שם ס"ק ז) וזו לשונו:

"וכתב בט"ז: אשה שנתגרשה צריכה כתב מבית דין שנתגרשה, ואין הרב נאמן להעיד על זה יחידי, ולא דמי לקיום שטרות דכאן מוציא אותה מחזקתה לכן צריכה היא מעשה בית דין ואז יכולה להראות בכל מקום אשר תבוא שהיא מגורשת."

ועיין בפתחי תשובה (בסדר הגט ס"ק ח) שהביא את תשובת החתם סופר (אורח חיים סימן נא) שכתב:

והנה לפי מה שנוהגים עכשיו שגונזים הגט אצל הרב המסדר רק שנותנים לאשה כתב פיטורין שנתגרשה כדמו"י [...] כיון שאותו כתב בא להתיר אשה המוחזקת באשת איש על כן לא יועיל חתימת עדים, דהוה ליה מפי כתבם, אלא דוקא מעשה בית דין – שלושה דיינים [...]

ולפי זה מעשה בית הדין שנותן בית הדין הוא פסק דין הלכתי שנותן בית הדין וכפי שנהגו בתי הדין בישראל מימות עולם, ופסק דין הלכתי זה מוכיח לכל מאן דבעי שהאישה מותרת להינשא לאחר מדין תורה.

בית הדין יוציא מעשה בית דין לא רק במקום שהצדדים נישאו ורשומים כנשואים, אלא אף אם נישאו כדמו"י בנישואין הלכתיים ולא נערכו נישואין על פי חוק, כגון נישאו כדמו"י בחו"ל. ואף במקום שיש ספק נישואין בין שהספק נוצר ע"י ספק קידושין בין בני זוג יהודים. ובין במקום שספק הקידושין נובע מהספק אם שניהם יהודים כנידון דידן.

1. תעודת גירושין – משמעותה

והנה כפי שכתבנו לעיל, על פי החוק בית הדין הרבני הוא היחיד המוסמך לקבוע את תוקפם החוקי של הגירושין בין על פי החוק בישראל ובין על פי החוק הבין-לאומי.

לצורך הפקעת הנישואין וקביעת הגירושין על פי חוק ניתנת תעודת גירושין רשמית של מדינת ישראל שכותרתה "תעודת גירושין בהתאם לפקודת הנישואין והגירושין (רישום), 1919".

גם בשולי תעודה זו נרשם כדלהלן: "תעודה זו לצורך רישום בלבד, לשם נישואין יש להציג, נוסף לתעודה זו גם את מעשה בית הדין."

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מלשון התעודה עצמה משמע שתעודה זו היא לצורכי רישום והפקעה חוקית של הנישואין ותו לא ואין בתעודה זו כדי להפקיע הנישואין ההלכתיים.

כמו כן מעשה בית דין אינו אלא תעודה הלכתית המעידה שהמחזיק בה גרוש על פי דין תורה ואין בו ראיה כלל למעמדו על פי החוק, שמעמד זה נקבע רק באמצעות תעודת גירושין.

התנהלות בית הדין בהוצאת תעודה אחרי גירושין תהיה בכל מקרה לגופו:

בבני זוג שנישאו בישראל כדמו"י, שנישואיהם צריכים התרה בין על פי דין בין על פי חוק, יוציא בית הדין אחרי סידור הגט מעשה בית דין המורה על התרת הנישואין כדמו"י ותעודת גירושין המורה על התרת הנישואין החוקיים.

בבני זוג הנשואים רק על פי חוק ולא על פי דין תורה, כגון נישואי מקסיקו ופרגוואי, הגירושין לא יערכו באמצעות גט פיטורין ולכן אין מקום להוצאת מעשה בית דין, אך חובת בית הדין להתיר את הנישואין החוקיים וזה יכול וצריך להיות באמצעות תעודת גירושין או על ידי הוצאת פסק דין המתיר הנישואין, שבו נכתב שפסק דין זה הוא תחליף לתעודת גירושין. בית הדין קובע את מדיניותו במקרים אלו בכל מקרה לגופו, ואכמ"ל.

בנישואים אזרחיים מנהג בתי דין לערוך גט פיטורין לחומרא, ולפיכך לאחר סידור הגט מוציא בית הדין גם מעשה בית דין וגם תעודת גירושין. אך במקום שבית הדין קובע שאין על פי דין תורה צורך להתרת נישואין בגט פיטורין, יתיר בית הדין נישואין בפסק דין המהווה תחליף לתעודת גירושין ולא יוציא מעשה בית דין.

והוא הדין:

בבני זוג שנישאו בחו"ל כדמו"י ועל פי חוק והתגרשו שם על פי חוק הבאים לבית הדין להתיר נישואיהם כדמו"י – בית הדין יתיר נישואיהם בגט פיטורין וייתן בידם מעשה בית דין, אך לא יוציא תעודת גירושין. זאת מכיוון שעל פי החוק הבינלאומי בני הזוג הם גרושים ואין צורך להתיר גירושיהם החוקיים, ולפיכך אין מקום להוצאת תעודת גירושין, שהרי באמת בית הדין לא התיר הנישואין האזרחיים.

ובמקרה שבני זוג התגרשו בבית דין מוכר בחו"ל כדמו"י, בית דין שאין לו סמכות חוקית במקומו, והם באים לפנינו להתגרש, אין צורך שבית הדין יסדר גט פיטורין, ומשכך אין מקום גם להוצאת מעשה בית דין, אך את הנישואין החוקיים יתיר בית הדין על פי סמכותו וייתן ביד הצדדים תעודת גירושין בלבד.

נוסיף ונאמר: עניין זה של הוצאת תעודת גירושין נקבע בפקודת הנישואין והגירושין (רישום) 1919, להלן לשון הפקודה:

[...]

פירוש

2. בפקודה זו יהא למונח הבא הפירוש דלקמן, מלבד אם עניין הכתוב יחייב פירוש אחר:

"הרשות הרושמת" פירושה הפקיד המסדר את הקידושין [...] הרב, בנישואין לפי דיני ישראל [...]

רישום נישואין

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

3. הרשות הרושמת תרשום כל נישואין בשעת סידור הקידושין בכתבה את הפרטים הבאים [...]

- (א) השם, הגיל, משלח היד, העדה ומקום מגוריהם של הבעל והאישה;
- (ב) השם, משלח היד ומקום מגוריהם של ההורים;
- (ג) השם ומשלח היד של העדים;
- (ד) תאריך הנישואין ומקום הנישואין.

מה יעשה בהעתקים של כל רישום נישואין

4. אשר לארבעה ההעתקים של כל רישום נישואין, חייבת הרשות הרושמת:

- (א) לשמור אחד בפנקס הרישום;
- (ב) לשלוח אחד למשרדו של הממונה על המחוז בסוף כל חודש;
- (ג) למסור העתק לבעל והעתק אחד לאישה תמורת תשלום [...]

רישום גירושין

5. הפרוצדורה שנקבעה בסעיפים 3 ו-4 תהא נוהגת לגבי רישום גירושין, אלא שלא יהא צורך ברישום הפרטים הנדרשים בסעיף 3(ב).

הזכות לקבל העתק של הרישום

6. כל אדם יכול לקבל העתק מרישום הנישואין או הגירושין שלו כשיגיש בקשה למשרד הממונה על המחוז של אותו מחוז וישלם אגרה [...]

עולה מפקודה זו שבית הדין הרבני שהוא הרשות המוסמכת לעריכת גירושין במדינת ישראל הוא גם הרשות הרושמת, ולפיכך עם סידור הגירושין עליו לרשום את הגירושין וברישום יירשמו פרטים א', ב' וד' שבסעיף 3 לפקודה.

הרישום הוא תוכן תעודת הגירושין הניתנת לצדדים עם גירושיהם. לפי סעיפים 4(ג) ו-6 זכותו של כל מתגרש לקבל תעודת גירושין עם הגירושין, ולפיכך זכותם של המבקשים לדרוש ולקבל תעודת גירושין המעידה שאכן נערכו גירושין ושהצדדים גרושים זה מזו.

פקודת הנישואין והגירושין היא פקודה מנדטורית שניתנה לגבי רישום גירושין ונישואין שנערכו על פי חוק בזמן המנדט, כשהסמכות החוקית היחידה לעריכת נישואין וגירושין הייתה של בית הדין הדתי. ערב הוצאת הפקודה הייתה לבתי הדין סמכות על פי החוק העות'מני. סמכות זו הוקנתה לבתי הדין הדתיים בהמשך גם בסעיף 51 לדבר המלך במועצתו על ארץ ישראל 1947–1922. ומצב חוקי זה המשיך גם אחרי הקמת המדינה.

ז. הסמכות ע"פ חוק שיפוט בענייני התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בין לאומית) – כשיש צורך בגט וכשאינו בו צורך

מעשה בנידון דידן אם היה מתברר לבית הדין שגיוורה של המבקשת תקף על פי ההלכה, הסמכות לדון בהתרת נישואיהם של שני בני הזוג היהודים הייתה של בית הדין ולכך אחרי סידור גט פיטורין המפקיע את נישואיהם ההלכתיים היה בית הדין מוציא תעודת גירושין המתירה את נישואיהם על פי החוק הבין-לאומי. קביעה זו צריכה להיעשות אחרי דיון ובירור והוצאת פסק דין שהמבקשת יהודייה על פי דין תורה ומשכך התרת הנישואין של בני זוג אלו, היא בסמכות בית הדין.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בבג"ץ גיתיה (בג"ץ 359/66, בנימין גיתיה נגד הרבנות הראשית והמועצה הדתית, ירושלים) נכתב סמכותו וחובתו של רושם הנישואין לבדוק את יהדותו של מגיש הבקשה לנישואין אם לא ניתן פסק דין של בית דין רבני בנושא זה.

הוא הדין שבית הדין הרבני מחויב בדבר.

לפיכך מוטל עלינו תחילה לבדוק אם מתקיים בפנינו התנאי הראשון המקנה לבית הדין סמכות לדון בגירושין, דהיינו אם שני בני הזוג יהודים. פסק דיננו בנוגע ליהדותה של האישה ישליך על תוקפם ההלכתי של נישואיה כדת משה וישראל ועל מעמדם הדתי של נישואים אלו.

אומנם אחרי שבית הדין קבע שעל פי ההלכה יש לפקפק בגיורה של האישה, מכיוון שאחד מבני זוג אלו הוא ספק יהודי משולל בית הדין סמכות להתיר את הנישואין האזרחיים – שנעשו ברומניה ושלחם תוקף חוקי על פי הדין הבין־לאומי – על פי חוק בתי דין רבניים. במקרה זה הדרך להתרת הנישואין היא לפי חוק שיפוט בענייני התרת נישואין (מקרים מיוחדים) וסמכות בין־לאומית), התשכ"ט – 1968 (להלן גם: חוק השיפוט בענייני התרת נישואין). לפיכך הפנה בית הדין האזורי את הצדדים להגיש בקשה לבית המשפט להתרת נישואיהם.

חובה עלינו לבדוק מהי הדרך שקבע המחוקק להתרת נישואין על פי חוק זה וזו לשון החוק הנצרכת לענייננו:

1. (א) עניני התרת נישואין שאינם בשיפוטו הייחודי של בית דין דתי יהיו בשיפוטו של בית משפט לענייני משפחה (בחוק זה – בית המשפט) אלא אם כן על פי הוראות חוק זה נתונה סמכות השיפוט לבית דין דתי.

[...]

3. (א) (1) הוגשה לבית המשפט בקשה להתרת נישואין ואחד מבני הזוג הוא יהודי [...] או התעורר ספק ביחס להשתייכותו של אחד מבני הזוג לעדה דתית כאמור (בחוק זה – בן דת מוכרת) [...] יפנה סגן נשיא בית המשפט או שופט מוסמך בכתב, לראש בית הדין הנוגע בדבר, כדי שיקבע אם יש צורך בגירושין על פי הדין הדתי שלפיו הוא דן, ולו מספק, כדי שבן הזוג שעליו חל אותו דין דתי יוכל להינשא מחדש (בחוק זה – פנייה);

[...]

(ג) קבע ראש בית הדין או דיין מוסמך כי יש צורך בגירושין כאמור בסעיף קטן (א)(1) [...] יעביר בית המשפט את הבקשה להתרת הנישואין לבית הדין הדתי, כדי שיקבע את המועד לדיון ולהחלטה בדבר הגירושין, ואולם אין בהעברת הבקשה כדי להקנות לבית הדין סמכות שיפוט בעניינים הכרוכים בגירושין; לבית הדין יהיו הסמכויות הנתונות לו על פי כל דין לצורך הגירושין.

(ד) קבע ראש בית הדין או דיין מוסמך כי אין צורך בגירושין כאמור בפסקה (א)(1) [...] ידון בית המשפט בבקשה להתרת הנישואין.

העולה מהאמור הוא שבמקרה שברור שאחד מן הצדדים יהודי והשני אינו יהודי – שנישואי הצדדים הם נישואין אזרחיים ואין הם נשואים נישואין דתיים הסמכות להתרת נישואיהם הוא בסמכותו של בית המשפט. והוא הערכאה היכולה להוציא פסק דין המתיר את הנישואין. אך במקרה שאחד הצדדים יהודי והשני ספק יהודי או ששניהם ספק יהודים והצדדים ערכו נישואין כדמו"י או אף אם ערכו נישואין בצורה אחרת שלדעת דיין בית הדין צריכים

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

התרה בגט פיטורין לחומרא, יעביר בית המשפט את הבקשה להתרת נישואין לבית הדין, ולבית הדין תהיה הסמכות להתרת נישואין ולגירושין על פי חוק זה.

במקרה זה סמכות בית הדין תהיה רק לגבי הגירושין ולא לעניינים הכרוכים בגירושין, בדומה לסמכות בית הדין על פי סעיף 4א לחוק שיפוט בתי דין רבניים המקנה לבית הדין סמכות לדון בעניין בני זוג יהודים שאינם תושבי הארץ ואזרחיה.

אך לגבי התרת הנישואין של הצדדים קובע החוק "לבית הדין יהיו הסמכויות הנתונות לו על פי כל דין לצורך הגירושין". לפיכך ברור שבמקרה זה שהסמכות החוקית להתרת הנישואין היא של בית הדין, ממילא בית הדין הוא גם המוסמך להוציא תעודת גירושין או פסק דין המתיר את הנישואין שימשמש תחליף לתעודת גירושין. סמכות בית הדין במקרה זה היא על פי חוק השיפוט בענייני התרת נישואין.

נראה שבמקרה זה הדרך הראויה להתיר את הנישואין היא באמצעות פסק דין המעלה את העובדות בקצרה, דהיינו שעקב ספק ביהדותו של אחד הצדדים סודר גט פיטורין לחומרא. פסק דין זה מתיר את הנישואין בלי לקבוע מעמדו האישי – יהודי או לא יהודי – של הצד שלגביו נפל ספק.

הדרך השנייה היא באמצעות הוצאת תעודת גירושין על פי פקודת הרישום, שבשוליה ייכתב "הגירושין לחומרא נערכו ב... תעודת גירושין זו אינה ראויה ליהדותם של הצדדים". לדעתנו הוספת הערה זו היא הכרחית מפני שבמקרים רבים, על כל פנים בחו"ל, רבנים מסתמכים על תעודת גירושין שנתן בית הדין הרבני כדי לקבוע יהדות, על סמך הידיעה שסמכות בית הדין להתיר נישואין היא רק כששני הצדדים יהודים, ומשניתנה תעודת גירושין יש בה כדי להוכיח על יהדותם של הצדדים.

מכל מקום הדרך הראשונה עדיפה.

ומעתה נהדר לנידון דידן, לאחר פניית בית המשפט קבע הרב בוארון בהחלטתו שיש מקום להתיר את ספק הנישואין כדמו"י אם אכן חלו בגט פיטורין. ובאמת יש לפקפק מבחינה הלכתית אם צריכה גט פיטורין אפילו לחומרא מפני שיש ספק גדול מאוד אם חל הגיור וגם אי נימא שחל הגיור יש להסתפק אם חלו נישואין כדמו"י, שהרי מעיון בכתובה עולה שמי שסידר הקידושין אינו בקי בטיב קידושין ולפיכך יש לפקפק אם נערכו נישואין כשרים כדמו"י.

(אולי זה היה טעמם של בית הדין האזורי בתחילה, שלא סידר גט לחומרא, ושל בית הדין הגדול שדן בערעור ושהסכים עימו, ואולי מפני שהאישה לא רצתה להתגרש, שהרי גם אחרי החלטת בית הדין הגדול מיאנה לסידור גט עד שיסתיימו העניינים הרכושיים של הצדדים, או מפני שבאותה עת התברר שלבית הדין אין סמכות על פי חוק נישואין וגירושין, וסמכות ההתרה על פי חוק השיפוט בענייני התרת נישואין מצריך את הפרוצדורה שקבע המחוקק וכמפורש בלשון החוק.)

עם זאת מהיות טוב אל תיקרי רע, ולכן סידר בית הדין גט פיטורין לחומרא וכפי הוראת בית הדין הגדול על הצד הרחוק שהמשיבה נשואה כדמו"י. נוסף ונאמר: גם הרב בוארון בהחלטתו השנייה קבע "ואשר לאחר מכן ינתן היתר נישואין מבית הדין או מערכאה אחרת על פי חוק", אך כפי שביארנו, במקרה שלפנינו – שלא הוכחה יהדות המשיבה – אף שבית הדין משולל סמכות להתיר את הנישואין על פי חוק נישואין וגירושין הוא מוסמך להתירם על פי חוק השיפוט בענייני התרת נישואין.

יוער כי גם אילולי היה מוסמך בית הדין לעניין זה לפי סעיף 3(ג) לחוק שיפוט בענייני התרת נישואין (מקרים מיוחדים וסמכות בין לאומית), הרי שמרגע שבית המשפט העביר

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

זאת אל בית הדין הרבני, נראה כי בית הדין הרבני היה מוסמך לדון בעניין גירושיהם ולהוציא להם תעודת גירושין, וזאת לפי סעיפים 79(א) ו(ב) לחוק בתי המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד – 1984 :

מצא בית משפט שאין הוא יכול לדון בעניין שלפניו מחמת שאינו בסמכותו המקומית או העניינית, והוא בסמכותו של בית משפט או של בית דין אחר, רשאי הוא להעבירו לבית המשפט או לבית הדין האחר [...] בית המשפט או בית הדין שאליו הועבר ענין כאמור, לא יעבירו עוד.

מכל מקום לאור האמור לעיל יש לקבוע שלשון בית המשפט "פסק הדין אינו חל על נושא הגירושין שהינו בסמכותו הייחודית של בית הדין הרבני" היא על פי סעיף 3 לחוק השיפוט בענייני התרת נישואין ולא על פי סעיף 1 לחוק בתי דין רבניים.

המצב המשפטי הקיים אילץ את המבקשים להגיש בקשה להתרת נישואין לבית המשפט לענייני משפחה. סגן נשיא בית המשפט פנה בהתאם להוראות החוק לקבלת חוות דעת מאת בית הדין הרבני הגדול, לאחר קבלת חוות הדעת נקבעה סמכות בית הדין לדון בעניין הגירושין בלבד. משכך בית הדין אף לא נזקק להסכמת האישה לסמכותו והיה יכול לדון בתביעה זו ולסדר גט פיטורין אף לפני שענייני הממון הגיעו לידי סיום.

צר לנו על דרך החתחתים שהיה על המבקשים לעבור ושגרמה להימשכות ההליכים במשך זמן רב. לא אנו יצרנו אותה. יש להצטער שבנסיונות העניין אין מספיקה הסכמת הצדדים כדי להקנות תוקף חוקי לסמכות בית הדין להפרדת הקשר שביניהם.

מסקנות

המסקנות העולות מהאמור לעיל הן כדלהלן:

א. גירושין והתרת נישואין של יהודים בישראל הם בסמכותו הייחודית של בית הדין הרבני.

ב. אם אחד מבני הזוג אינו יהודי או ספק יהודי, בית הדין הרבני משולל סמכות להתיר הנישואין מכוח חוק בתי דין רבניים נישואין וגירושין. הפרוצדורה המשפטית במקרים אלו היא הגשת תביעה להתרת נישואין לבית המשפט למשפחה.

ג. גם הסכמת הצדדים לתת סמכות לבית הדין להתיר את הנישואין אין בה כדי להקנות סמכות לבית הדין.

ד. במקרים שבהם יש לבית הדין סמכות, הסמכות היא להתיר בין את הנישואין הדתיים ובין את הנישואין החוקיים.

ה. אחרי התרת הנישואין בגט בית הדין מוציא מעשה בית דין שהוא פסק דין המתיר את הנישואין הדתיים ותעודת גירושין המתירה את הנישואין החוקיים.

ו. בית הדין קובע בכל מקרה לגופו אם יש צורך להתיר בין את הנישואין הדתיים ובין את הנישואין החוקיים ובאיזה אופן יותרו הנישואין במקרה זה.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ז. במקום שבו אין סמכות חוקית להתיר את הנישואין על פי סעיף 1 לחוק בתי דין רבניים, יוכל בית הדין להתיר את הנישואין הדתיים בגט לחומרא, אם אחד הצדדים מהצדדים יהודי ושניהם מסכימים להתרת הנישואין הדתיים, כדי לקבוע מעמדו האישי **ההלכתי** של הצד שהוא יהודי ודאי.

ח. סידור גט כשלעצמו אינו מקנה לבית הדין את הסמכות להתיר את הנישואין החוקיים ולהוציא תעודת גירושין.

ט. אם נערכה פנייה להתרת נישואין לבית המשפט, ובית המשפט פנה לבית הדין לקבוע אם נצרך סידור גט לחומרא, ובית הדין קבע שאכן יש לסדר גט לחומרא – הסמכות לדון בעניין הגירושין היא של בית הדין. אם נקבע שאין צורך בסידור גט אפילו לחומרא הסמכות היא של בית המשפט.

י. מכיוון שבמקרה שלפנינו לא הוכח שהאישה יהודייה, בית הדין משולל סמכות חוקית לדון בגירושי הצדדים או בהתרת נישואיהם מכוח חוק בתי דין רבניים, אך מכיוון שנקבע (לאחר פנייה לבית המשפט וכו' כאמור) שנצרך סידור גט לחומרא הסמכות להתיר הנישואין מכוח חוק השיפוט בענייני התרת נישואין היא של בית הדין.

יא. על פי הוראת בית הדין הגדול סידר בית הדין האזורי גט לחומרא. לבית הדין הסמכות להתיר אף את הנישואין האזרחיים וכן גם להוציא תעודת גירושין.

יב. הנישואין יותרו באמצעות הוצאת פסק דין שימשש תחליף תעודת גירושין ושיצוין בו שפסק הדין אינו קובע דבר לגבי יהדותם של הצדדים.

ההחלטה מותרת לפרסום לאחר השמטת פרטי הזיהוי של הצדדים.

ניתן ביום כ"ג באייר תשע"ח (8.5.2018).

הרב שלמה שפירא

הרב א' אהרן כץ

הרב אליעזר איגרא